

<https://doi.org/10.53656/his2024-2-2-bal>

*View over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

БАЛКАНИТЕ В ИЗРАЕЛСКАТА ПОЛИТИКА НА СИГУРНОСТ

Петър Стоилов, докторант

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Университетски център за регионални изследвания и анализи¹*

Abstract. The terrorist attack by Hamas against Israel on October 7, 2023 brought to the fore the issue of Israeli state security policy. This article answers the question of whether Israel has a national security doctrine and how it is formulated. The emphasis falls on the role of the Balkans as a strategic partner for Israel in achieving its broad political goals and ensuring the security of Israeli citizens and Jews abroad.

Keywords: Israel; national security; Balkans; terrorism; soft power

На 7 октомври 2023 г. Израел става жертва на безпрецедентна в историята на държавата терористична атака. Палестинската паравоенна организация „Хамас“ подлага Израел на масиран ракетен обстрел и успоредно с това нахлува по суша, море и въздух от Ивицата Газа в Южен Израел, където извършва масови убийства и отвлечения на стотици цивилни.

Остава неизяснен въпросът как тази дълго подготвяна и добре координирана атака е останала незабелязана от израелските служби за сигурност, които са смятани за едни от най-добрите в света. Една от хипотезите е, че Израел е пренебрегнал сигурността на границата с Газа, концентрирайки се върху проблемите на Западния бряг.

Политиката на насърчаване на израелските заселници, водена от крайнодясното и ултрарелигиозно правителство на Нетаняху, довежда до повишаване на напрежението на Западния бряг през последните 18 месеца и затягане на мерките за сигурност там. От друга страна, системата за наблюдение на границата с Газа разчита почти изцяло на камери и сензори, които се управляват дистанционно. Унищожавайки комуникационните кули, които предават информация от и към контролните центрове, „Хамас“ на практика „отрязва“ връзката на оперативните офицери със случващото се на границата.

Същевременно общественият фокус е изместен от външната към вътрешната сигурност. В продължение на повече от половин година в Израел се органи-

зират масови протести срещу противоречивата съдебна реформа, която правителството прокара през юли 2023 г. Вътрешните проблеми и разединението в израелското общество също правят държавата уязвима за външни врагове.

Нападението на „Хамас“ напомня по брутален начин на Държавата Израел за огромното значение на политиката за сигурност. То напомня и за друго – че ескалацията на Близкоизточния конфликт неминуемо отеква в Европа и на Балканите. В редица европейски страни се надига вълна от антисемитизъм, провеждат се демонстрации срещу войната в Газа и се повишава опасността от ислямистки терор. За Балканите рискът от пряка терористична заплаха все още е по-нисък, а антисемитизмът се изразява основно в прояви на език на омразата в социалните мрежи.

Какво представлява израелската държавна политика на сигурност?

От създаването си през 1948 г. досега Израел е формулирал само веднъж стратегия за националната си сигурност. Това е т.нар. „класическа доктрина“ на Давид Бен-Гурион от 50-те години на XX в., според която арабският свят никога няма да признае съществуването на еврейската държава и арабско-израелският конфликт ще бъде продължителен, ожесточен и екзистенциален. Новосъздадената държава е уязвима географски (до 1967 г. стратегически значимите Голански възвишения на север са във владението на Сирия, а Западният бряг се врязва в сърцевината на еврейската държава), военно, икономически и дипломатически. Въпреки това, за да запази стратегическа автономия, Израел избира да разчита единствено на собствените си отбранителни способности и да ги развие до степен, в която да не може да бъде унищожен физически (Freilich 2018, pp. 2 – 4). Класическата отбранителна доктрина включва три основни принципа – възпиране, ранно предупреждение и нападателна сила. Постоянната армия трябва да е подготвена да реагира в случай на внезапно нападение, а военновъздушните сили – да спечелят време за мобилизация на резервистите. Необходима е и първокласна разузнавателна служба, която да сигнализира за предстоящи заплахи. Макар и отбранителна в основата си, класическата доктрина предвижда офанзива в случай на война с цел прехвърлянето на бойните действия на територията на противника и постигането на бърза победа (Nagel 2019, p. 3).

Доктрината на Бен-Гурион е фундаментална в своето значение и основните ѝ принципи могат да бъдат съотнесени към днешните реалности. И все пак, докато през първите десетилетия от своето съществуване Израел е изправен пред заплахата от конвенционална война срещу армиите на една или повече арабски страни, днес заплахите за националната сигурност на страната са най-вече с асиметричен характер. Това са терористични нападения, „партизански войни“⁴², ракетен обстрел, кибератаки, оръжия за масово унищожение и други. Основен източник на заплахата са Иран и неговите прокси сили в Близ-

кия изток – „Хамас“ в Газа, „Хизбула“ в Ливан и по-широката мрежа от шиитски милиции на Иран в Сирия, Ливан, Ирак и Йемен. Иран, който открито призовава за унищожението на Израел, разработва своя ядрен потенциал. Ако Техеран създаде ядрено оръжие, Израел ще бъде изправен и пред екзистенциална заплаха.

Глобализацията, информационната свързаност и международното наблюдение над региона на Близкия изток също променят природата на израелско-арабския конфликт и ограничават възможността за използването на твърда сила. Новите реалности изискват обновяване на израелската отбранителна стратегия и днес тя се фокусира главно върху опазването на вътрешната сигурност, ключовата инфраструктура и правителствените институции.

Кодифицирането на правила в единен документ, който да послужи като отправна точка за решаването на въпросите на националната сигурност, обаче се оказва проблематично. Казусът е чувствителен и е свързан с тежка политическа, икономическа и социална отговорност. Неуспешни опити за изготвянето на правителствена стратегия за националната сигурност правят министърът отбраната Ицхак Мордехай през 1998 г., министърът на отбраната Шаул Мофаз през 2004 г., началникът на Генералния щаб Габи Айзенкот през 2015 г. и министър-председателят Бенямин Нетаняху през 2018 г. Елементи от техните предложения са възприети в практиката от управляващите и военномандващите (Nagel 2019, pp. 3 – 4), но стратегическото планиране се случва *ad hoc*.

От 1999 г. насам отговорният орган за координиране на политиките на сигурност е Съветът за национална сигурност. Той представлява щаб към министър-председателя и правителството, в който участват експерти, бивши дипломати и високопоставени лица от службите за сигурност. Съветът разработва и препоръчва политики, както и осигурява свързаност между отговорните министерства и служби, за да се справят със заплахите и текущите казуси своевременно, ефективно и успешно. Съветът за национална сигурност публикува и оценка на риска от терористични нападения за израелските граждани, пътуващи в чужбина.³

Проектирана на Балканите, стратегията за националната сигурност на Израел има две основни измерения – Израел употребява мека сила за постигането на по-широките си политически цели и сключва стратегически партньорства в приоритетни области като сигурност, контратероризъм, икономика, енергетика, наука, култура, образование и др. Акцентът пада върху борбата с тероризма и сигурността на израелските граждани и евреите в чужбина.

Меката сила на Израел на Балканите

От създаването си и до днес Израел съществува във враждебна среда. Затова основен външнополитически приоритет за страната е формирането на стратегически съюзи с държави отвъд региона на Близкия изток. Балканският

полуостров винаги е бил регион с геостратегическо значение за Израел заради географската си близост и като свързващо звено между Изтока и Запада. След 1948 г. привличането на емигранти с еврейски произход от Източна Европа е сред външните приоритети на Израел, което обуславя и необходимостта от установяването на добри отношения със съветските сателити на Балканите (Югославия, Румъния, България и Албания). Идеологическата принадлежност на четирите балкански страни не позволява политическото им сближаване с Израел, но те развиват икономически и културни връзки с еврейската държава (Abadi 1996, p. 297). След разпадането на Съветския съюз и външнополитическата преориентация на бившите социалистически държави отношенията им с Израел прерастват в дипломатически и се развиват устойчиво.

С интеграцията на Балканите в европейските структури Полуостровът става важен подстъп към Брюксел и лост за влияние върху европейските политики. Европейският съюз и НАТО са стратегически важни за Израел и за стабилността в Близкия изток, а страните членки на двете организации са предпочитани партньори от Израел.

Европейският съюз и Израел изграждат стабилни взаимоотношения въз основа на Споразумението за асоцииране от 1995 г. (в сила от 1 юни 2000 г.).⁴ ЕС е най-големият търговски партньор на Израел за 2022 г. с общ стокообмен между двете страни на стойност 46,8 млрд. евро.⁵ Те си сътрудничат продължително в областите на науката, технологиите и културата и полагат общи усилия за противодействие на заплахите за сигурността и най-вече на терористичните заплахи. Политическите им отношения, от друга страна, са многозначни заради политиката на Брюксел в подкрепа на т.нар. „двудържавно решение“ (англ. – two-state solution) на изraelско-палестинския конфликт. От европейска гледна точка, създаването на палестинска държава е единственият гарант за регионална сигурност в Близкия изток в дългосрочен план, но из-явленията на Европейския съвет често се тълкуват от Израел като пропалестински и дори враждебни спрямо еврейската държава (Plessix 2011, pp. 1 – 2). За да осъществи политическата си линия в Европа, Израел заобикаля прекия диалог с Брюксел и засилва лобито си в отделните балканските държави. Пример за това е Крайовският форум през 2018 г. – среща на върха на България, Гърция, Сърбия и Румъния, на която израелският министър-председател Беньямин Нетаняху е почетен гост. Разговорите се отклоняват от балканския ракурс и се насочват към външната политика на Държавата Израел и отношенията ѝ с ЕС. На срещата Нетаняху поздравява Румъния за Европейското ѝ председателството и отправя открита молба за съдействие в промяната на европейските позиции спрямо Израел. Обсъден е и вотът на балканските страни в ЕС и ООН по въпроси, касаещи Израел.⁶

В хода на 2020 г. с подкрепата на администрацията на американския президент Доналд Тръмп (2017 – 2021) Израел сключва споразумения за норма-

лизиране на отношенията с четири арабски държави – Обединените арабски емирства, Бахрейн, Судан и Мароко. Така наречените „Авраамови споразумения“ са значим пробив в арабско-израелския конфликт и полагат основите за нова геополитическа парадигма в Близкия изток и мащабна промяна в живота на неговите народи. Общата декларация към „Авраамовите споразумения“ почива върху хуманитарни принципи и насърчава религиозния и културния диалог между трите авраамически религии (юдаизъм, християнство и ислям), докато четирите двустранни споразумения предвиждат установяването на пълни дипломатически отношения и сътрудничество в редица обществени сектори.⁷

Четирите арабски държави са предимно мюсюлмански и нормализират отношенията с тях, Израел отхвърля религиозния конфликт и отваря пътя към изграждането на добри връзки с мюсюлманския свят. Израел продължава логиката на „Авраамовите споразумения“ и на Балканите, като привлича за свой съюзник Косово – последната балканска страна, с която Израел няма дипломатически отношения до този момент.

Израел установява дипломатически отношения с Косово на 1 февруари 2021 г. на онлайн церемония с участието на външния министър на Израел Габи Ашкенази и косовския му колега Мелиза Харадинай-Стубла. Ашкенази съобщава, че е получил официално искане от Косово посолството му да не бъде в Тел Авив, където са повечето дипломатически мисии (вкл. на ОАЕ, Бахрейн, Судан и Мароко), а в Ерусалим. На виртуалната среща е оповестено и местоположението на предвидената сграда за бъдещото косовско посолство,⁸ което е открито на 14 март 2021 г. Косово става първата страна с преимуществено мюсюлманско население с дипломатическа мисия в Ерусалим, с което признава свещения град за столица на Израел и създава важен прецедент предвид централната роля на статута на града в израелско-палестинския конфликт. Палестинската автономия настоява анексираният от Израел през 1980 г. Източен Ерусалим да бъде столица на бъдеща палестинска държава, докато израелското законодателство третира свещения град като неделим от еврейската държава (Berkowitz 2000, pp. 100 – 101). С действията си Косово отслабва палестинската кауза и предизвиква неодобрението на мюсюлманския свят, включително и на Турция.

Признавайки независимостта на най-младата държава в Европа, Израел рискува да понесе поредица от негативни последици: взима отношение в един от сложните конфликти на Балканите и застрашава добрите отношения със Сърбия, която поддържа твърда позиция срещу обявената през 2008 г. независимост на Косово; създава опасен прецедент срещу еврейската държава – отстоявайки своята независимост, косоварите се позовават на правото си на самоопределение, какъвто е случаят и с палестинците. Това говори за поемането на осъзнат и целенасочен риск за създаването на прецедент с Косово, свързан с очакванията

други държави да последват примера на Прищина и да признаят Ерусалим за столица на Израел. Случаят с Косово е отличен пример как стратегическите цели на Израел могат да бъдат преследвани и на Балканите.

Сътрудничество в сферата на сигурността и борбата с антисемитизма

През последните години Израел подписва на Балканите редица споразумения и меморандуми за разбирателство в областта на икономиката, енергетиката, водите, туризма, образованието, науката и културата. С по-малка публичност, но с приоритет се осъществява интензивно сътрудничество в сферата на сигурността.

Израел и Балканите са изправени пред общата заплаха от разпространението на радикалния ислям – Израел заради дълбоко вкоренения антисемитизъм в идеологията на ислямския фундаментализъм, а Балканите – защото са част от колективния свят на западната модерност, който също е идеологически противопоставен на радикалния ислям.

Терористичната атака на летище „Сарафово“ в Бургас от 18 юли 2012 г. срещу израелски туристи, при която загиват петима израелски и един български гражданин, сигнализира, че „невидимият враг“ – тероризмът, е стъпил и на Балканите и поставя регионално предизвикателство. Този общобалкански и общоевропейски контекст на трагичния атентат в Бургас е важен, но атаката е повод за притеснение преди всичко от страна на Израел. Засилващото се присъствие на Израел в политиката, икономиката и културата на балканските държави увеличава потенциалните рискове за сигурността на израелските граждани и дипломати в тях и ги превръща в потенциална цел за терористични организации като „Хизбула“⁹ и занапред. Заплахата императивно обръща погледа на Израел към слабостите в сигурността на Балканите и към тяхното отстраняване. Атентатът в Бургас засилва сътрудничеството между разузнавателните служби на Израел и службите за сигурност на балканските държави най-вече чрез разузнавателна информация, която Израел предоставя с цел мониторинг на ислямските терористични организации. По този начин Израел едновременно работи за сигурността на своите граждани в чужбина, но и предотвратява други потенциални атаки на територията на Балканите. Местните органи на реда също повишават нивото си на експертиза за работа с терористични заплахи. В свое интервю от 2015 г. Н. Пр. израелският посланик Шаул Камиса-Раз твърди, българските специални части и полиция са научили много от атентата в Бургас и може да се види „голяма промяна“ в тяхната работа.¹⁰

Израел традиционно си сътрудничи и с европейските институции в областта на контратероризма (Nobel 2008). Между Израел и ЕС има единомислие по въпросите, свързани с борбата със заплахите за сигурността, и двете страни изразяват взаимен интерес от ефективно сътрудничество. Те регулярно провеждат срещи и имат споразумения за съвместна работа в области като бор-

бата с насилническия екстремизъм, финансирането на тероризма, неконвенционалният тероризъм, сигурността на въздухоплаването и транспорта, както и киберпрестъпността. В този контекст Израел настоява за засилване на сътрудничеството с агенциите на ЕС в областта на правосъдието и вътрешните работи, и по-специално с „Европол“. Целта е откриването, предотвратяването и наказателното преследване на пътуванията с цел тероризъм, финансирането на тероризма и терористичните злоупотреби в интернет. Разговорите се водят в рамките на ежегодната подкомисия по правосъдие и вътрешни работи.¹¹

Със споразуменията от Вашингтон от 4 септември 2020 г. сръбският президент Вучич и косовският премиер Хоти обявяват цялата ливанска шиитска групировка „Хизбула“ за терористична организация и предприемат стъпки за ограничаването на дейностите ѝ (вкл. финансови), попадащи в обхвата на тяхната юрисдикция. Включването на клауза за „Хизбула“ в споразуменията за нормализиране на сръбско-косовските отношения говори за ясно намерение от страна на Израел да привлече Западните Балкани в борбата срещу ислямския екстремизъм и антисемитизма. В тази връзка, в края на октомври 2020 г. е регистриран още един прецедент на Балканите в контекста на отношенията между Израел и мюсюлманския свят. Албания става първата преимуществено мюсюлманска държава, която приема работното определение за антисемитизъм на Международния алианс за възпоменание на Холокоста (МАВХ) и седмица по-късно организира първия Балкански форум срещу антисемитизма. На онлайн срещата присъстват председателят на Европейския парламент Давид-Мария Сасоли, говорителят на албанския парламент Грамоз Ручи, върховният представител на Алианса на цивилизациите на ООН Мигел Анхел Моратинос, Елън III. Кар – завеждащ специализираната комисия по мониторинг на антисемитизма към правителството на Доналд Тръмп, както и парламентарни говорители и лидери от Косово, Република Северна Македония и Черна гора, които си поставят за цел да формират обединен балкански фронт в борбата срещу антисемитизма.¹²

Вторият Балкански форум срещу антисемитизма е планиран да се проведе в Тирана на 8 и 9 ноември 2023 г. под патронажа на албанския премиер Еди Рама. Започналата война в Газа и надигналата се антисемитска вълна водят до отмяна на международното събитие, а Албания влиза в списъка на Съвета за национална сигурност на Израел като страна с трета степен на заплахата за израелски граждани, в която пътуванията не са препоръчителни. Въпросът за сигурността на еврейските общности в Европа и на Балканите отново излиза на преден план.

Последствията от войната в Газа и ескалацията на напрежението в Близкия изток се разпростират отвъд пределите на региона. Зачестяват антисемитски прояви и демонстрации в Европа и на Балканите, а рискът за сигурността на израелските граждани и еврейските общности е повишен. В тази сложна

геополитическа ситуация значимостта на Балканите в израелската политика на сигурност, като верен съюзник и стратегически партньор, нараства още повече, а перспективите са това сътрудничество да се задълбочава.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Статията е част от програмата за научни изследвания на Университетския център за регионални изследвания и анализи (УЦРИА).

2. От англ. *guerilla warfare*. Термин за неконвенционална война без фронтова линия, при която малки и подвижни бойни групи воюват срещу официална армия.

3. gov.il – Government services and information. About National Security Council. Last updated on 29.06.2023 < <https://www.gov.il/en/departments/about/about-the-nsc>>.

4. Israel Ministry of Foreign Affairs. The Israel-EU Association Agreement-June 2000. 26.06.2000 <<https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2000/Pages/The%20Israel-EU%20Association%20Agreement%20-%20June2000.aspx>>.

5. Официални данни на Европейската комисия за търговските отношения с Израел за 2022 г. <<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/israel/>>.

6. United with Israel. Netanyahu's Meetings with European Leaders Reflect Israel's 'Rising Status. 4 November 2018 <<https://unitedwithisrael.org/netanyahu-meets-with-european-leaders-reflecting-israels-rising-status-in-the-world/>>.

7. U.S. Department of State, Bureau of Near Eastern Affairs. The Abraham Accords. <<https://www.state.gov/the-abraham-accords>>.

8. Haaretz. Israel and Kosovo Establish Full Diplomatic Ties – Through Zoom. 1 February 2021 г. <<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-and-kosovo-to-establish-diplomatic-ties-through-zoom-on-monday-1.9499803>>

9. САЩ, Израел, България, Австрия, Германия, Обединеното кралство и Канада са сред държавите, които класифицират „Хизбула“ изцяло или частично като терористична организация.

10. Интервю с Н. Пр. Шаул Камиса-Раз – посланик на Израел в България, публикувано в сп. Life.bg., брой 32, 3 юли 2015.

11. Европейска комисия. Препоръка за Решение на Съвета за разрешаване започването на преговори по споразумения между Европейския съюз и Алжир, Армения, Босна и Херцеговина, Египет, Израел, Йордания, Ливан, Мароко, Тунис и Турция за сътрудничество между Агенцията на Европейския съюз за сътрудничество в областта на наказателното правосъдие („Евроюст“) и компетентните органи за съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси на тези трети държави. 19.11.2020 <<https://secure.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/8a8629a875dac4a10175e00e34d8149c.do>>.

12. The Jerusalem Post. Balkan countries unite against antisemitism. 29 October 2020 <<https://www.jpost.com/diaspora/antisemitism/balkan-countries-unite-against-antisemitism-647290>>.

REFERENCES

- ABADI, J., 1996. Israel and the Balkan States. *Middle Eastern Studies*, vol. 32, no. 4. Routledge
- BERKOWITZ, S., 2000. *Wars of the Holy Places*. Jerusalem: Carta Press
- FREILICH, C., 2018. Israel's National Security Policy. *The Oxford Handbook of Israeli Politics and Society*. Oxford University Press.
- NAGEL, J.; SCHANZER, J., 2019. From Ben-Gurion to Netanyahu: The Evolution of Israel's National Security Strategy. *Foundation for Defense of Democracies* <<https://www.fdd.org/wp-content/uploads/2019/05/fdd-memo-ben-gurion-to-netanyahu-evolution-of-Israel%E2%80%99s-national-security-strategy.pdf>>.
- NOBEL, L., 2008. Israel-EU Cooperation on Counter Terrorism. זכרמה: ביבא לת תינידמ הלכלכל ><http://www.macro.org.il/images/upload/items/52361604110610.pdf><.
- PLESSIX, C., 2011. The European Union and Israel: A lasting and ambiguous "special" relationship. *Bulletin du Centre de recherche français à Jérusalem*, no. 22. Jerusalem: Centre de recherche français à Jérusalem.

THE BALKANS AND ISRAEL'S SECURITY POLICY

✉ **Petar Stoilov, PhD student**

ORCID iD: 0000-0002-3925-6308

University Center for Regional Studies and Analyses8, Dragan Tsankov Blvd.
1164 Sofia, Bulgaria

E-mail: pgstoilov@uni-sofia.bg